

CUVÂNT DE POMENIRE

VECHIULUI

192

ȘTEFAN VOEVOD CEL MARE

DOMNUL MOLDOVEI

FĂCUT PRE LA 1762

DE

VARTOLOMEIU MĂZĂREANUL

EGUMENUL MĂNĂSTIRII PUTNA

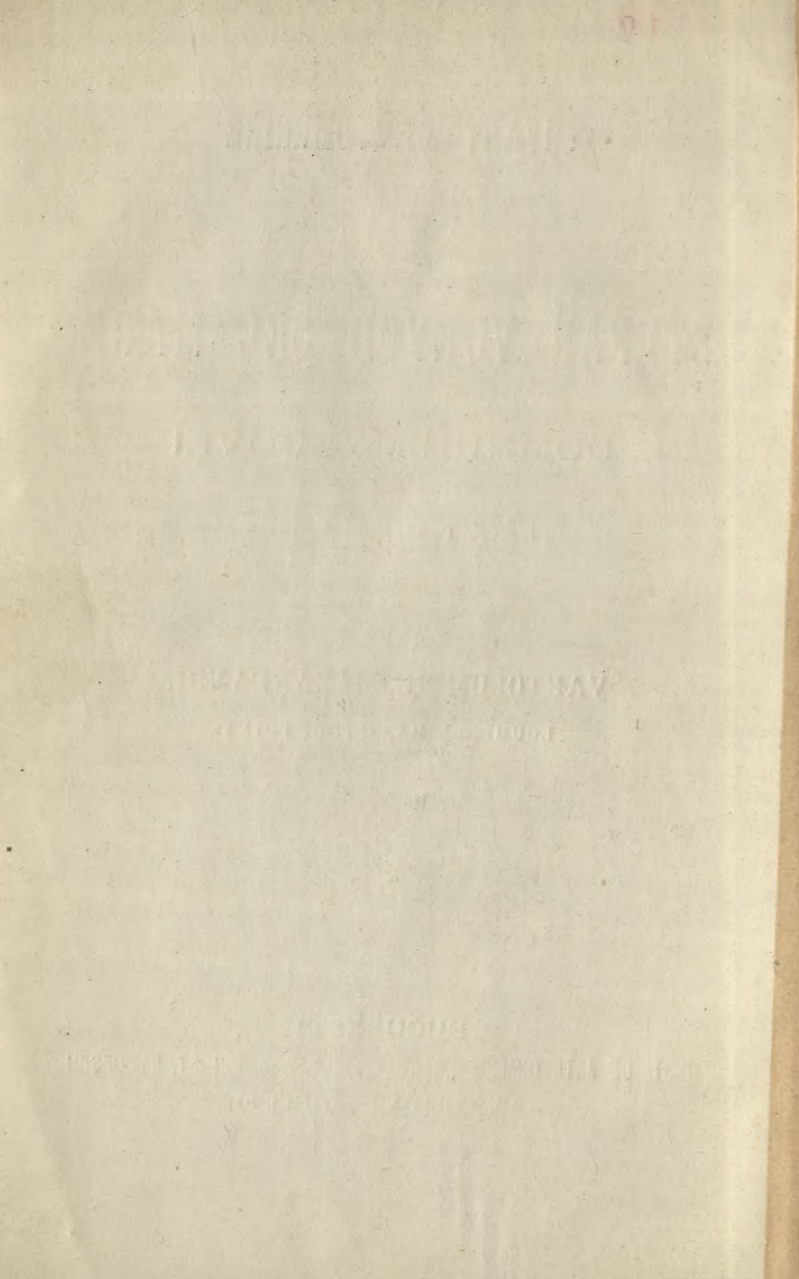
BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-șor ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1904.

11218

B.I.R.

2858

POMENIRE

VECHIULUI

ȘTEFAN VOEVOD CEL MARE

DOMNUL MOLDOVEI

FĂCUT PRE LA 1762

DE

VARTOUMENI MĂZĂREANUL,

EGUMENUL MĂNAȘTIRII PUTNA

UNIVERSITATEA

DIN

CLUJ

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1904.

11218

1930

JOYANT DE L'OMNIBUS

PROPOS

STERNAN VOYVOD GEL MARR

DOMINIL M. BOVEI

~~1930~~

PACTO PUE LA LEE

DE

YATONIMETI MARRANNU

COMUNITA MARRANNU

PUCURESTI

DEPARTAMENTUL DE STATISTICA

STRADA 10

1930

ȘTEFAN-CEL-MARE

DOMNUL MOLDOVEI

1457—1504.

CUVÂNT DE POMENIRE

VECHIULUI

ȘTEFAN VOEVOD DOMNUL MOLDOVEI

Ce s'a numit MARE pentru marile vrednicii
și vitejii ale sale.

Omul ca carba, zilele lui...

Intru acest chip Prorocul și Împăratul David, uitându-se la nestatornicia vieții noastre, îngreuiat de ani, în puțină rămășița zilelor sale, în mulțimea supărărilor sale și a scârbelor, plângea ticăloșia firei omenești; și acu cu un fum, ce suflarea vântului îl împrăștie, acu cu o umbră, ce se întinde, fuge și de soare se gonește, mai apoi cu florile, care dimineața se deschid, pe amiază-zi slăbesc și se pleacă, și în apusul soarelui se veștejesc, se usucă și cad, întru durerea sa o aseamănă; și văzând adesele ale lucrurilor prefaceri și primineli, iuțile și oțăritele ale întâmplărilor lovituri, bucuriile cu suspinuri ames-

tecate, puterile slăbiciunii supuse, veseliile cu scârbe sfârșite, suirile și pogorârile, și necontenitele învârtituri ale vieții, mai apoi pământul cu gura deschisă, ca pe toți, fără alegere să ne înghiță; de orbirea noastră cea întunecată minunându-se, că trăim ca cum n'am fi să murim, strigă: *omul ca carba*.

Așa căind ticăloșia vieții omenești, sorțul celor ce fără-de-lege și păcătoși mor, cu adevărat tânguiaște, iar pe cei credincioși care în toate lucrările lor frica lui Dumnezeu păzesc, poruncile legii le cinstesc și le fac, întorc ochii lor de la strâmbătate și de la rău, pre sărac și pre văduvă ocrotesc, întru nevinovăție și curăție petrec, și pre cei asupriți sprijinesc, ca niște finici înfloriți, de holburile vânturilor nescuturați, puternici pe pământ, plini de mărire și bogăție, seminția lor blagoslovită, pomenirea lor laudată, în veac neclintiți, și cu nemurire îmbrăcați ni-i arată.

Că adevărat, auzitorilor, pentru fiii legii cei plăcuți lui Dumnezeu, nu este moarte, și ca dintr'o temniță de aici la desfătatele locuri celor cuvioși gătite, călătorindu-se merg, unde în veac se bucură. Ci dar pre acei ce sunt fără de lege, când nemilostiva moarte curmă zilele lor, se cade a-i

plânge încă și cu amar a-i tânguî: care îmbătați de poftă urite, în brațele trândăvirii cufundați, în spurcăciuni îngreșata lor viață dormitând au petrecut-o, pe cari, zic, murind, gheena și pân-tecele iadului îi așteaptă. Iar noi, laudă lui Dumnezeu, întăriți de credința lui Iisus Christos, în făgăduințele lui nădăjduim, împlinirea poruncilor lui sprijinind, nu avem a plânge și a suspină de moartea fraților noștri, ci mai vârtos să ne bucurăm, că scăpând de mrejele păcatelor au mers la sâmurile lui Abraam, ca să se bucure în desfătarea cea nesfârșită a Raiului.

Au doară socotiți, o auzitorilor! că am venit aici să plâng pe vre-un om lumesc, ce în toată viața după măriri deșarte s'au zăbovit, poftind mai ales o umbră de slavă decât adevărată mântuire să dobândească? Vai mie! când dinaintea acestui sfânt altar, unde se ridică jertfa cea fără de prihană în lăcașul lui Dumnezeu, ași îndrăsni deșertările lumești să laud, și mincinoasele măriri acestui trecător veac, cu credința lui Christos să le alăturez! Nu este nici de cum aceasta scopul meu, ce depărtând de la mine toată minciuna, pe tine, cerescule adevăr, întru ajutorul meu te chem! Tu, lauda prea înălțatului, prea luminatului, prea viteazului Domn **ȘTEFAN** Voe-

vod, graiurile mele să cumpănești și, cu pecetea ta însemnate, să le adeverești. Pentru ca aceasta nu numai lauda unui mort, ci și pildă de îndreptare celor vii să fie!

Dar ce minte așa de bogată în gânduri, ce limbă așa de îndestulată în voroave, ce meșteșug așa de iscusit la împlinirea cuvântului, să poată împodobî atâtea risipe ale vrăjmașilor, atâtea sfărâmări de cetăți, atâtea zidiri de lăcașuri sfinte și atâtea înțelepciune a acestui bărbat, carele cu vitejie ne-a apărat, cu înțelepciune ne-a ocârmuit, și în cât a trăit voinicia noastră și fericirea a înflorit; și care pe toate lucrurile lui cu credința lui Iisus Christos le-au pecetluit; la răsboaie biruitor smerit, la pace Domn drept și bun, în viața sa din parte credincios adevărat! Să luăm aceste cuvinte, care vor fi împărțirea cuvântului acestuia al nostru, și să alcătuim laudele lui.

PARTEA I.

Obiceiul retorilor când laudă este neamul între laudele cele strălucite să pue. Iar noi de aceasta nu avem trebuință; pentru că mărimea faptelor acestui Domn covârșăște înălțimea neamului, din care a eșit. Cine nu știe că ȘTEFAN

dintr'acea domnească rădăcină a odrăslit, care pe pământul Moldovei cu înalte vrednicii l-au umbrit? Dar în loc că neamul cel luminat ațâța trufia altora, acesta cu cât s'a văzut mai de neam, cu atât mai vrednic să se facă a silit. Căci judecă că din fapte ori se întunecă, ori se strălucește neamul. Pentru aceasta nime de acest nume a neamului să se trufească l-a văzut, depărtându-se cu totul de socoteala acelor cari, moși și strămoși lăudați numărând, celor mai necuvioase fapte urmează, sub acel nume strălucit, gândind că hărnicia părinților este a lor. Iar acesta uitând acele a moșilor de eră niscai-va fapte lăudate, nu-și aducea aminte fără numai ca să le facă, ori să le întreacă. Așa dar la osteneală fără preget, la odihnă fără desfrânare, la primejdii fără de frică, s'a făcut acela ce a cinstit pe a sa seminție, iar nu pe dânsul strămoșii.

Aduceți-vă aminte, auzitorilor, de acele vremi turburate, când nu venia Domnii în Moldova, fără numai cu puterea armelor, intrând ca într'o țară străină, ce știa că nu va să le rămâe, nu să caute să ocârmuească, ci jefuia și apucă care cum putea, făcând un teatru a ticăloșiilor, vrednic de lacrimi. Dar aceste lacrimi duioase,

aceste suspinuri ale patriei și plânsuri, după ce s'a întărit în vârstă, ȘTEFAN ștergându-le le-au potolit și, ca într'o turburare de valuri și de vi-
for, cu sine liniște a adus, și drept fiu al patriei, bun Domn, și adevărat creștin, prin fapte s'a arătat. Pe țară a ușurat, obiceiuri bune a întărit, și pravoslavia a păzit. Dar atunci când el toate le așezase, și rădăcina pricilor rupsese, și se gătiă să guste o pace iubită lui Dumnezeu și oamenilor, când, zic, începuse țara și supușii lui să înflorească, și veacul cel de aur să se înnoească, iată demonul gâlcevilor, cu făclia zavistiei aprinsă, arde inimile celor de prin prejur, megieși cari, cu ochi lacomi sfeszile Domnilor mai dinainte privind, sta gata să ne înghiță, și văzând că a luat cârma Domniei acela pe care nu numai volburile și mânioasele valuri nu-l sperie, ce și furtunile potoale, și drept știind drumul său, către scop aleargă, sar cu toții, răsună trâmbița, fulgeră armele, și ca o apă din munte, să ne înnece cu mulțimea oștilor ce pornesc.

Dumnezeule sfinte! Tu ești împărțitorul biruințelor, și voind tu, știi alege organ prin care să aperi pe cei iubiți ai tăi, și să răsplătești acelora, cari n'au plăcut ție! Așa ȘTEFAN, ca un alt Macaveu, strângea ostașii săi lângă sine, și prin

singură a lui vitează îndrăsneală, și inimile tuturor alină și de nădejdea biruinței umple; ese înaintea celor ce nădăjduia brațului lor și pe noi mai înainte ne înghițiă, bate pre unii cu tărie, oprește pe alții cu chibzueala sfatului, pe cei-lalți ca pe o pulbere îi împrăștie și rămâne biruitor.

Oare ce socotiți că după biruința aceasta au făcut? Au urmat aceloră cari zic: «eu isbândii, cu puterea mea am biruit, sabia mea pe vrăjmași au răsturnat», să strige în bencheturi și să chieuească? N'aũ făcut așa ȘTEFAN Voevod; ce îndată aleargă cu mânila întinse la altarul lui Dumnezeu, îngenunche și zice: «Tu ai biruit, Doamne, a ta este isbânda, eu sunt o nimica înaintea ta.» Căci știă că în zadar se ostenește cel ce privighează, dacă nu păzește Domnul cetatea. Veniți acum, o voi, cari vă lăudați în puterea brațului vostru, și vedeți cum viteazul acesta este mai groaznic cu rugăciunea în gură, decât voi cu sabia în mână. Și mai apoi vedeți, zic, trupurile celor asemenea vouă, mâncare cânilor, și sufletele lor la iad trimise.

Dar această biruință, o auzitorilor! nu fu decât ca zorile de zi, care lumina soarelui ne vestește! La altele și mai mari și mai strălucite,

Dumnezeiasca pronie îl păzià, vrând printr'însul, ca oare când în vremurile de demult, lumii să arate că mulțimea și tăria împotriva Dumnezeștii puteri nimica nu folosesc, ce miluește pe care vrea și nu se îndură de care îi este milă. Departe de aici toată măgulirea, care dă Voevodului lauda biruinții, și uită pricina cea mai dintâi și ajutorul de sus, fără de care nimic nu se poate isprăvi. Incă și pe acea mișea slăbiciune și lene să o gonim, care toată ziua trândăvinduse, mâncarea fără de osteneală o cere, ca și când lui Dumnezeu n'ar fi mai 'urîți cei leneși decât cei obraznici. Așa dar puind temeiu nădejdea în Dumnezeu, și adăogând spre sporirea lucrului și omenească silință, vom face acea creștinească biruință, care pe armele nevăzuților vrăjmași sdrobește, și ca un vânt iute pe cei mai înrădăcinați copaci a seminției lumesti, rupând, îi răstoarnă.

Intru aceste cuvinte ce am zis, nu ați cunoscut chipul viteazului ce plângem? Cine ca dânsul toată isprava lucrărilor lui Dumnezeu o da? Cine mai mult asudă ca să nu lase nimic dintr'acele, ce omeneasca silință ar putea face? Erà trebuință de sfat bun? Gata erà a tuturor să le asculte. Folișià graba? Somnul nu-l țineà, odihna

nu-l încâlceà, sbură ca pasărea! Erà îndrăsneala de ajutor? Viața nu cruțà, cu sabia în mână pe însuși moartea înfruntà! Așà dar cu picioarele de-a pururea pe peatra ajutorului de sus măselele vrăjmașilor săi zdrobià.

Și ce trebuesc cuvinte? Insuși întâmplările au dovedit! Pe voi, locuri roșite de sângele vrăjmașilor, vă chem martori! Voi spuneți mărimea sufletului său! Voi ale lui biruințe, voi a lui vrednicie arătați.

Biruitor l-ați văzut, dar nici odată mândru, atunci însuși când călcà cerbicea vrăjmașului, și cu sabia în mână, junghià pe neprieteni, plin de smerenie, nu de poftă a vărsà sânge, ci pentru că îndărătnicia neprietenilor săi îl silià!

Dar ce vom zice pentru a lui dulce milostivire? Ce casă, ce familie în pământul acesta din pricina lui s'a cernit? Plânsul și lacrămile erà pentru vrăjmașii noștri! Iar noi, ca niște fii în casa părintească, în bucurie petreceam. Acum la neputințele noastre ajutând, slăbiciunile noastre ridicând, cu durerea de maică pe cela muștrà, pe ceta mângâià, pe unii încâlzià, pe alții îi hrănià! Dar ah! aceste obstești bune norociri, această dulce liniște, n'au fost statornice pentru noi! Căci pe dânsul tănuitele cele de sus orândueli ducân-

du-l către vârful mării, dulceața odihnii de la noi o gonià, și când o lină tăcere despre turburarea viforilor se făcuse, atunci se adună norul cel ponegriț și gros, și puterea vânturilor se strângeà, ca de odată isbucnind cu repeziciune întunecata vijelie asupra noastră iute să o pornească.

O frați! O maici! O părinți! Câte dureri și lacrimi pentru voi se gătesc! Se apropie vremea, când pe voi o amară jale va să vă cuprindă. Sosește ceasul, când ai noștri prea iubiți, prin sămcea de sabie perind, vor să se despărțească de voi, și să-i plângeți în zadar! Dar vine și cîvertul adăogirii slavei voastre; căci sfaturile celui prea înalt se împlinesc, și cu sânge biruință cumpărăm! Atunci zic: când în toată liniștea ne bucuram de milostiva și înțeleapta chivernisire a viteazului nostru Domn, iată acea groaznică fiară, împărăția Turcească, asupra noastră năvălește. Acum trecuse Dunărea și în pământ cu sânge ne amestecà, și cu cât mai slabi ne găsià cu atât mai cumplit ne zdrobià. Spaima inimile tuturor înghețase, cutremur mare pe toți cuprinsese, și erà potop de obște, o tăcere surdă în toată țara. Moartea în fețele tuturor zugrăvită se vedeà. Grijă erà nu să trăim, și cum să

murim ! Durere amară ! suspinuri duioase, jale ascuțită din toate părțile se vedeă și se auziă !

Insă acela, carele pentru toți priveghează, și în mâna lui frâul împărățiilor ține, din mijlocul înaltului cer pe scaunul său cel de foc șezând, acela care toate lucrările cumpănește, și pe cei mândri surpă, pe cei puternici ai pământului sfărâmă, pe cei răniți și slabi din mijlocul peirii ridică, și-i duce ca să sdrobească capetele celor bueaci, să cunoască toată făptura că nu se împlinesc toate câte își făgăduiește lui și omul ; acest înalt Dumnezeu, zic, carele vântură ca pleava coroanele împărăților, iea pe ȘTEFAN, sluga sa de mână, îmbărbătează inimile norodului, celui până la moarte înspăimântat, și pune biruința în mâna lui ȘTEFAN. Purcede cu toți ai săi, întâmpină pe vrăjmași, lovesc fiara, o sperie, o rănesc... Ne mântuim.

Cine ar putea crede, auzitorilor, de nu așa s'ar fi întâmplat, că o țară mică ca aceasta ar fi putut birui acea împărăție, care peste multe scaune răsturnate, puterea sa a întărit ? Nu se poate asemăna biruința aceasta cu cele mai strălucite isbânzi a norodului lui Dumnezeu ? Nu se poate zice că și aici îngerul nevăzut, pe cei străini de fel i-a risipit ? Nu se cunoaște mâna CELUI-ÎNALT

în inima povătuitorului oștirii? Nu se vede ca lumina zilei bunătatea celui ce s'a învrednicit ajutorului de sus? Așa auzitorilor? Și mila celui ce a ajutat mare este, și bunătatea celui ajutat de socotit, și smerenia lui de ridicat la cer!

O cât este de greu, auzitorilor! în mijlocul biruințelor a se păzi smerenia! Atunci când sufletul îmbătat de norocirea isbânzii, plin de sine însuși, veselit de împlinirea sfatului, mai apoi sunetul armelor, groaznicele strigări a biruito-rilor, duioasele glasuri și vaete acelor biruiți, lovesc pe atâtea părți sufletul biruitorului, cât nu-i cu puțință a nu-l mișcă, mai ales când pe dânsul unul pricina biruinții îl socotesc, și întru aceeași vreme însuși, când pe puterea cea nevăzută o cunoaște, și pleanul ostașilor lui Dumnezeu îi închină. Cu greu este zic, atunci pe ascuns, în inima sa, să nu rămâe vre-o gândire pentru sine. În vremi ca aceste, cei fără de lege buiucindu-se la cer cu mândrie caută. Noi suntem (zic ei), și cine poate a ne sta împotriva? Iar cuvioasa iscusință atunci mai tare razele sale sloboade, când nebunia mai desfrânat aleargă. Aceea saltă, joacă de trufie umplându-se, perde judecata. Iar aceasta smerită, cu mâni ridicate

către cer, de sfințenie îmbrăcându-se, agonisește plăcerea lui Dumnezeu.

Așa făcù **ȘTEFAN**, viteaz, biruitor, Voevod pământean! Dincolo biruește mândria, dincoace pe vrăjmași sfărâmă! Oastea pe de altă parte cu mare simțire povățuește, și peste toate, ca o pavază a țării sale se face, de toate loviturile sprijinind-o și apărând-o. Și în loc ca din isbânde să se înalțe, dintr'acestea mai mult slăbiciunea omenească cunoaște. Nu sabiei, ce rugii, nu taberii, ce bisericii nădăjduiaște, și cunoscând fântâna biruințelor, către ea aleargă. Au nu vă aduceți aminte că în noaptea cea despre bătălie, la acel om care lepădându-se de lume și de poftele lumesti, în pustiu numai spre a lui Dumnezeu laudă se închisese, la acel loc, zic, necălcat de urme omenești, în mijlocul pădurilor, în culcușul fiarelor sălbatice, către acel Sihastru, **ȘTEFAN** a năzuit și plecând armele petrahilului, din codri căută și aduse biruinți în tabere? Vie acum acei cari în puterea brațului său nădăjduesc! Vie acei cari zic că vitejia n'are amestec cu legea, și văză pe cel mai mare biruitor căzut pe fața lui dinaintea unui om prost, pe cel puternic dinaintea celui slab îngenuchiat, cu lacrămile pe obraz, zicând: *Părinte roagă să biruim,*

și cunoască că biruințele nu sunt ale oamenilor, ci ale lui Dumnezeu.

Văd, auzitorilor, că nu este cu puțință biruințele viteazului acestui să le sfârșim. Că ce curgere de voroavă poate fi așa de îndestulată ca pe toate să le cuprinză? Pentru aceasta nici eu n'am gând ca pe toate de-amănuntul să vi le zugrăvesc, ci numai pomenindu-le, să vi le aduc aminte mă mulțumesc. Care Voevod mai multe războaie a avut? Care Domn mai mari biruințe a făcut, și aceste în deosebite vremi și locuri, cu deosebite neamuri? Ca fulgerul de la răsărit la apus a străluminat. Martori sunt Leșii, care cu sângele lor pământul nostru au crușit! Martori Ungurii, care pe satele și cetățile lor de foc potopite le-au văzut! Martori sunt Tătarii, care cu iuțimea fugii lor de ferul lui n'au scăpat! Martori sunt Turcii, cari în fuga lor nu putură afla mântuire! Martori sunt Muntenii, cari de călărimea noastră s'au zdrobit. Martori sunt toate neamurile de prin prejur, care ascuțitul săbiei lui au cercat! Martori sunt iar aceste neamuri, nu mai puțin biruințelor, cât și bunătăților lui!

Dar să lăsăm aceste, să nu mai lungim a în-sângeratelor arme voroavă! Măcar că în mijlocul lor, ca el dinaintea altarului lui Dumnezeu a pe-

trecut, însă acea idee care din spunere se face ne umple de cutremur, oțărire; ci să vă arătăm că n'a fost numai la biruințe smerit, ci și la pace drept. Și aceasta este partea a doua ce vom să urmăim.

PARTEA II.

Cea mai dintâi poruncă ce dă Dumnezeu stăpânitorilor pământului să păzească este dreptatea, prin care toate foloasele supușilor, ca printr'un foc petrecându-le, să le lămurească. Și așa de des le-o aduce aminte, cât de se vor abate de la ea, că se vor osândi cunoscut se face. După cum și celor ce a păzit-o prin multele fericiri ce le-a dăruit; că nimic nu este mai plăcut înaintea lui decât un stăpânitor drept, deschis în vedere a lăsat. Și aceasta nu numai celor unși, nu numai celor mari și puternici, ci și celor proști și săraci învățătură a dat, în toate lucrările noastre dreptate să căutăm, și după ea curgerea traiului nostru să o îndreptăm. Și numai singură aceasta făcând, putem și înaintea înfricoșatei a lui judecați fără frică să mergem, și aici în odihnă să petrecem, de nu fericim, dar mulțumiți, de nu lăudați, dar îndestulați, și de nu vom avea

deplin norocirea lumească, încă ne vom mângâia de fericirea sufletească; fiind încredințați de acea făgăduință dreptilor dată «că vor moșteni pământul și seminția lor se va blagoslovi», în bucurie petrecem.

Însă cu toate amerințările lui Dumnezeu asupra strâmbilor, că-i va sfărâma, cu toate făgăduințele că pe cei drepti îi va fericii, nu știu cum, atunci când cu ruga înălțăm dreptatea până la ceriuri, cu inima la strâmbătăți ne plecăm, și uitând ale noastre căutăm la ale vecinului, cari ne par mai frumoase decât acele ce avem, și îndată lăcomia cuprinzându-ne, zavistia orbindu-ne, vălătuc către strâmbătate ne trag, uităm omenia, legea călcăm, pe Dumnezeu nu-l socotim, și așa fiii periciunii ne facem.

O voi! cari v'ați spurcat în jafuri și strâmbătăți, cari v'ați învățat a desbrăcă sărmanul, cari v'ați deprins a scurge pe nemernici și sângele săracilor scurgeți! Spuneți-mi! Spuneți-mi! Ce așteptați? Ce nădăjduiți? Aici sunteți îngreșoșarea firii, dincolo prada nemilostivilor demoni! Spuneți-mi, zic, dinaintea Celui înfricoșat judecător, care pe cei drepti încoronează, ce veți răspunde? Câtă va fi rușinea voastră, și din potrivă ciuda, când veți vedeà pe cei drepti moșteni

împărăției lui Dumnezeu, și v'eți aduce aminte că aceia și pe pământ lăudați și cinstiți au fost?

Căci așa este, auzitorilor! Dreptii nu numai dincolo viață vecinică dobândesc, ci și aici lăudați, și numele lor de cinste până la cei mai de pe urmă buciunat este. Și ce ne trebuie nouă altă pildă? că deosebit de dovada istoriei a trecutelor veacuri, destul este însuși acesta, pe carele atâți îl plângem; carele în cât a stăpânit pe norodul acesta, nu Domn volnic stăpânitor cu putere, ca ce-i va fi voia, ci drept judecător ca ceea ce se cuvine să facă s'au cunoscut. În zilele lui strâmbătatea era înădușită și legată; dreptatea săracului cel bogat nu o putea întu-necă, cel puternic nu o putea călcă, cel de neam nu o putea ponegri. Cumpăna prin care se cumpăniă era mijlocul de față.

Și ce mă zăbovesc eu după aceste mici? In-suși și până astăzi țara aceasta cu dreptele lui așezări se ține. Departe de la el era toată mă-gulirea; minciuni în curtea lui nu putea intra; năpăstuitoarele pări și clevetiri era isgonite. Acei oameni fățarnici, cari se lipesc pe lângă Domni și, printr'o răutate ascunsă, voroavele lor cum-pănind se arată ca niște slugi drepte, iar în gândul lor nu este alt fără numai să înșele pe stăpân,

și pentru ca să poată sporî în meșteșugurile lor, prin cuvinte dulci și zugrăvite, intră în inima Domnilor și gonesc pe cei buni și drepti, și mai pe urmă robind pe stăpân, încep a lucra la iveala răutăților lor, și nu numai că ei se îngrașe de jafuri și de bunurile celor buni, ce încă și numele stăpânului îl strică; și acel stăpân, care ar fi bun din fire, având slugi ca acestea, tiran se socotește; acest fel de oameni — zic — lângă el nici trecere nu aveà, nici înaintea lui se află. Curtea lui deschisă; sârmanul, asupritul și văduva dreptatea lor lui o arată! O vreme fericită! O stăpânire luminată! O țară norocită, unde dreptatea nu mai puțin decât Domnul stăpânește, și unde fie-care la rândul său știind din cărarea orânduită nu se poate abate.

Cu greu este, o auzitorilor, stăpânitorii să fie drepti! Dar cu cât este mai grea, cu atât este la ei mai de laudă dreptatea. Păgânii, pentru că Minos, împăratul Critului, se socotise că au fost drept judecător, zicea cum că dumnezeii lor l-au făcut judecător sufletelor în acea lume. Atât de mare lucru le părù judecata dreaptă la un împărat! Dar noi pentru ȘTEFAN ce vom zice, atunci când îl știm drept judecător, și dreptatea de Dumnezeu cel nemuritor laudată? Oare nu l-am

socoti mai cu încredințare decât aceea că este în sânurile lui Abraam?

Cu adevărat, auzitorilor, nu trebuie altă faptă unui stăpânitor ca să intre în iad decât strâmbătatea. Pentru că ce sabie tâlhărească atâta sânge poate să verse, ce otravă atâți morți poate să facă, decât strâmbătatea la unul ce de nimeni nu se sfiște, ci a tuturor frâul în mâinile sale ține? Căci de poate un judecător strâmb multe răutăți a face, dar pentru un stăpânitor nedrept ce socotiți? Au nu poate omorî, nu poate jefui, nu poate asupra, nu poate necăji fără de frică, și cu atâta mai amar cu cât nici a te jelui n'ai cui. Așa, auzitorilor! Un stăpânitor strâmb facă toate faptele cele-lalte ale legii (măcar că în strâmbătate nimic nu este bun); umplă lumea de milostenii, biserici zidească cât de multe;—acelea nu numai că nu-i folosesc, ci încă întru pomenirea uriciunii rămân, și pe toate bunătățile lor lacrămile și suspinele celor asuprași le șterg, le înădușesc și la răsplătirea osândirii fără întoarcere îl duc; după cum și singură dreptatea pe toate cele-lalte păcate le șterge, și curat înaintea lui Dumnezeu îl pune.

O împărați! O crai! O domni! O stăpânitori noroadelor! Țineți urechile voastre deschise și

scripturile ascultați când srigă: Iubiți dreptatea cei ce judecați pământul! Auziți — zic — și de o faceți, vă bucurați! Dar cutremurați-vă când nu o faceți, și să nu așteptați alt fără numai cumpletele munci al vecinului iad!

Luați pildă de pe acesta, care puternic ca și voi a fost, dar puterea lui n'a slujit spre alt fără numai spre razimul dreptății; a fost fericit, pentru ca pe cei buni fericiți să-i facă! Atât a vrut să poată și atât a putut, ca pe mulți să mângâe și să ajute!

Știți, auzitorilor! că de mai multe ori cei temători de Dumnezeu și buni sunt rușinoși și neîndrăsneți! Ei știu pe Domni să-i slujască, dar să-i măgulească n'au deprins. Pentru aceasta sunt depărtați, goniți și cu strâmbătate părășiți! Căci cei răi, mincinoși și obraznici cu unii ca aceștia, a căror viață este mustrarea năravurilor, la un loc nu pot trăi! Iar ȘTEFAN pe aceștia nu i-au lăsat depărtați, ci au făcut dreptate darurilor lor; i-au scos de la întuneric, din ticăloșie i-au scuturat; și cu atât domnia lui a fost mai fericită, cu cât pe cei buni pe lângă sine, slugi, prieteni, și sfetnici îi aveà. Departe de curtea lui toată minciuna, zavistia legată, pizma ferecată, înșelăciunea isgonită, strâmbătatea de istov împilată.

Dreptatea pe scaun împărăția și nu ea lui, ci el ei supus și slujitor erà! De apucà armele, de la ea se sfătuià, de judecà pe dânsa ascultà, de cinstià ei urmà, și toate ca o slugă din porunca ei le făceà! Cei vechi că dreptatea dintre oameni a fugit băsnuià, iar la noi că stăpânià putem dovedì. O viață fericită! O obiceiuri de aur! O dulce stăpânire, între cari strămoșii noștri au petrecut! Oare mai veniți vre-odată? Oare ne vom mai învrednicì și noi a vă aveà! Ori ați fost numai și ați trecut, lasându-ne nouă numai o amară pomenire de voi? Atâta-i de dulce dreptatea la o stăpânire, și atâta-i strâmbătatea de amară, în cât noi după atâtea veacuri pe un Domn drept plângem, atunci când pe cei strâmbi sau îi uităm sau nu ne aducem aminte de ei, fără numai să-i hulim.

Insă, auzitorilor, acestea ce le-am zis până acum, întrebă-vă ce sunt? Toți mi-ați răspunde: Vitejii luminate, isbânde vestite, fapte lăudate, biruințe slăvite a unui Domn desăvârșit! Nici eu nu zic amintre! Toate faptele lui ȘTEFAN, ori despre care parte se vor căută, sunt minunate, toate darurile lui covârșitoare. Dar cu toate acestea ce a rămas? Au numai un nume deșert, au numai o gândire de lucruri mari, dar care

a fost și s'a trecut? Așă este că toate lucrurile lumii sunt deșarte, o umbră, un vis, o apă care curge și nu se poate opri, nici a se întoarce, și toate putrejunei supuse. Unde-i Cirus groaza lumii? Unde-i Alexandru, care a răsturnat Persia? Unde-i Scipion tunetul Romei? Unde-i Cesar fulgerul războaelor? Unde sunt puterile, avuția, slava și vâlfa lor! Ce s'au făcut? Au nu se par că au fost un vis și o nălucire? Până au trăit acei vestiți bărbați, răsună lumea de războaele lor; au murit, s'au îngropat, abia numele lor le auzim.

O moarte, moarte! cât ești de lacomă! Pe câți nenumărați ai înghițit și înghiți, și tot nu te mai saturi. Și iarăși, o moarte amară! O moarte groaznică! O moarte înfricoșată, însă pentru cei necredincioși, că după această viață nimic nu le rămâne. Iar noi, laudă lui Iisus Christos, de tine nu ne temem. Că prin tine nu ca cea cătră osândă, ci ca drepti fiii legii, după credință și după fapte, cătră fericire mergem.

Așă dar, de rămâne pe **ȘTEFAN** numai pentru faptele cele lumești să-l lăudăm, puțină este lauda, care curând trecând în întunericul uitării se vindecă. Dar cu atâta mărirea lui mai vecinică este și mai luminată, cu cât nu dintr'a lumii, ci

din împlinirea poruncilor lui Christos, împăratul veacurilor, a agonisit-o. Și toate acele cari până acum le-am văzut, fericite odrasle a acelei rădăcini sfinte au fost, căci legea — nu ca alții, pentru că de la părinți a apucat-o, ci încredințat fiind de al ei folos — a ținut-o. Și aceasta ne-au rămas, care v'am făgăduit să vă arătăm!

PARTEA III.

Nu știu cum că Sfintele Scripturi, pomenirea împăraților norodului celui oare-când ales în scris lăsând-o, pre acei puternici viteji mai sub tăcere îi lasă, în loc că pe împărații cei bine credincioși cu toată desfătarea voroavei ni-i arată, până și cele mici a lor lucrări zugrăvindule. Căci cărțile ce se numesc ale împăraților, întâi, a doua și a treia, numai pe Saul, pe David și pe Solomon ni-i arată. Iar în cea de pe urmă, rânduște pe atâți arătându-le numai numele, și istorisind viața lui Ilie sau Eliseu. Dar oare pentru ce? Pentru că Dumnezeu aceste vitejii mari, puteri silnice, avuții desfătate, dacă nu purced din isvorul credinții, nici lăudate, nici primite le are. Așa dar mai toată împărăția lui Saul cuprinde lauda lui Samuil și a lui David; iar cartea a

doua este numai a lui David. Dar să vedem oare cum îl laudă? Că au sfărâmat cetăți? Că au dobândit răsboaie? Ba! Ce întâi pune temeiul și zice: «prea plăcut este înaintea mea copilășul» și mai pe urmă arată și cele-lalte a lui fapte strălucite.

Oare aici, auzitorilor, n'am făcut noi o greșală văzută? Că laudând ale Domnului ȘTEFAN lumeștile fapte, ale credinții cari sunt și mai mari și vecinice le-am tăcut până acum? Însă ce face aceasta? Noi am mirosit florile, nelepădând populul. Dulceața rodurilor am mărit și cu atât mai mult pe rădăcină am laudat. Și măcar că la lauda viteazului acestuia am purces îndărăt, însă numai să nu lăsăm ce-vă, greșala nu va fi de cap.

Dar aici simt că puterea mea slăbește, amorțesc cu totul, greutatea mă atârnă, și pe acest câmp lat și desfătat a credinții acestui biruitor nu să alerg, ci cu frică pășesc. O! de mi-ar da mie duhul înțelegerii, duhul priceperii ca să pot avea acel meșteșug, nu numai laudele, ci și credința lui în inimile voastre să zugrăvesc! Mare împărate! De a căruia clipală spânzură lumea, ce este cu neputință la tine? și, de nu-mi dai mie acea iscusință, rogu-mă, stăpâne a toată făptura, auzitorilor acestora o mică parte

de înțelepciunea ta dă, ca dintr'al meu prost cuvânt, nu aceea ce zic ci aceea ce ar trebui, să auză, să înțeleagă. Dar să începem, măcar căci cu greu este, și din cotro caut, noian văd; însă să începem. . . .

Pare-mi-se, creștinilor, că patru lucruri mai întâi trebuiesc să se afle la un creștin: credință nesmintită, nădejde în Dumnezeu neschimbată, fapte bune neconținute, grija de sfârșit bun și după lege. Acestea sunt pe cari toată legea razimă, acestea de le vom avea, ne vom mântui, iar de nu, ne vom osândi. Aceste sunt razimul, stâlpii, întărirea, acoperământul și temelul legii noastre. Să le căutăm dar pe fie-care dintr'aceste, și să vedem de s'au aflat în **ȘTEFAN**.

Dar ce îndoială de credința lui putem avea, carele pe creștinătate nu cu cuvinte numai, ci din inimă cu căldură, a mărturisit-o? Să întoarcem puțin ochii noștri spre faptele lui, și să vedem nu sunt toate roduri ale unei credințe fierbinți?

Insă pe care întâi să pomenim? Evlavia ce avea cătră slujitorii lui Iisus Christos, ori dragostea cu care se aprindea către împlinirea poruncilor lui, curățenia vieții în care petrecea, ori rugile lui cele neîncetate cătră Mântuitorul? Dar

pentru acea râvnă care aveà spre întărirea legii ce voiu zice, că nu da somn ochilor săi, nici genelor sale dormitare? Aceasta gândià, aceasta cugetà, către aceasta se nevoià, ca biserica lui Christos să se mărească și să se lățească. Apucà armele, nu ca să lățească Domnia, ci ca să apere legea. Inșă ce ne trebuesc atâtea cuvinte, căci când ar fi vre-o îndoeală asupra credinței lui, cu care s'a adăpat din curatele și neames-tecatele isvoare a pravoslavniciei biserici din copilăria lui, și nici eresurile cele înșelătoare, nici focul vârstei tinereții, n'au putut-o smintì, ci a rămas întărit pe piatra care este însuși Christos (după apostol), pe a căruia cruce de-apururi îm-brățișată la pieptul lui fiind, viața sa lui a închi-nat-o, nădejde nesmintită printr'însa la părintele veacurilor având, prin care pe toți vrăjmașii săi a gonit, a înfrânat, a surpat. Aduceți-vă, mă rog, aminte ce zisem la isbândeile lui! Au nu l-ați văzut desnădăjduindu-se de ajutorul omenesc, au nu cu singură nădejdea ce aveà în Dumnezeu, cu puțini eșià înaintea celor mulți, au nu biru-ința de la slujitorii altarelor lui Dumnezeu o ce-reà? Orb trebue cine-và să fie, și să nu le cu-noască acestea!

Dar pentru că știm, credincioșilor, că credința

fără de fapte este ca un trup fără de suflet, și el singur știind-o aceasta, cu dorire erà pentru fapte, și cu nevoie să le săvârșască; și cu cât pentru mântuirea sufletească îi erà dorită, cu atâta silința lui erà aprinsă și de-apururea căută ori-ce loc, ori-ce vreme i s'ar întâmpla îndămână, să nu o lase în deșert să treacă, și cu cât norocul îi dăduse putere, cu atât credința îi însuflase voie ca să facă bine. Știa bogățiile cât rău sufletului pot să aducă, când ne stăpânesc ele pe noi, și din potrivă, cât folos ni se câștigă, când le cheltuim bine. Așa dar dând lumii cât se cădeà, cu totul spre sporirea duhovniceștilor fapte se întorceà, și ca o apă limpede și rece, pe cei topiți de arșițele lipsei răcorii. Pe câți de aceia pe cari norocul i-a pus într'un loc înalt, dar în lipsă, pentru ca mai tare să-i necăjască, — căci aceia a lucrà să agonisească sunt nedepriși, a cere să se chivernisească le este rușine, și cu atât starea lor este mai grea, cu cât nevoia și lipsa lor este mai ascunsă, pe câți — zic — dintru aceștia ajută? Câte fecioare sărace de părinți mângâiate! Câte familii hrănite! Din sânul lui ca dintr'un isvor nesfârșit milele curgând, pe cei ce aveà trebuințe îi adăpà! Inșă aceste potrivindu-se cu acele ce

a făcut pentru Dumnezeu sunt foarte mici, și pier din ochii noștri.

Ce loc a lăsat în pământul acesta, unde să nu fi ridicat altare lui Dumnezeu? Pe cât de izbânzile lui pământul acesta sună, pe atâta de slujbele ce se cântă în bisericile ce a zidit, răsună! Și de câte ori pe vrăjmași a împilat, de atâtea ori spre mulțumită case lui Dumnezeu a zidit: patru-zeci de lăcașuri sfinte, de unde neîncetat în toate zilele buna mireasmă a rugilor cătră Dumnezeu pentru pământul acesta se ridică. Așa ȘTEFAN în cât a trăit cu armele ne-au apărat, și după moarte sfintele acele rugi până astăzi ne țin. O fericit suflet, pentru care atâtea jertfe se ridică spre ertarea păcatelor, și curățit lângă mântuitorul locuești! O pământean blagoslovit, că așa ai trăit, ca viața aceasta să-ți fie o lesne mijlocire, prin care nemuirea să agonisești! O stăpânitor cuvios, căruia puterea și avere spre împlinirea legii lui Christos i-a slujit, și mai pe urmă creștin adevărat, căruia în toată viața grija sfârșitului celui bun a fost!

Aceasta, iubiții mei auzitori, trebuie să fie în gândul și cugetul nostru, nu cum să trăim, ci cum să murim! Că de această razimă toată mân-

tuirea noastră. Au nu și la lucrurile lumești de sfârșit spânzură toată isprava trebii, de unde și acel iscusit cuvânt a născut: «sfârșitul încoronează lucrul?» Și de vreme ce buna cuviință la aceste fragede și putrede o păzim, cu cât mai vârtos la ale sufletului se cade. Aceasta, aceasta în ochii săi având-o ȘTEFAN, viața toată îi eră o curgere spre bunul sfârșit. De câte ori în mijlocul taberei, atunci când puțină odihnă are un voevod, neclintindu-se și nemișcându-se de apropierea oștilor vrăjmașe, statornic întru sine, trimițând tămâia rugilor sale la Dumnezeu, cum ar birui păcatul cugetă. De câte ori, zic, cu posturi lungi și seci își zămoră trupul și își curăția sufletul, ca să-l dea fără prihană în mâna celui de la care l-au luat! Dar ce voiu zice pentru acel dor și dragoste ce aveà mai de-apururea, cu sfântul și prea curatul trup și sânge a lui Christos să se cuminice, însă nu din nesimțire ca mulți alții, ce din căldura ce aveà, ca gătit fără de frică și cu tărie lovitura morții să primească? Și pentru că nu știà ceasul acela care pe mulți când nu gândesc îi înghite, pentru aceea de-apururea priveghià ca să fie gata. De mergeà la oaste ca o oae către cușit eră. De petreceà în pace, cu smerenie și tăcere porunca celui de

sus aşteptă, de-apururi urechile lui la glasul bisericii eră, ca să asculte şi să facă cele pentru bun sfârşit.

Sfinţii lui Dumnezeu! Voi ştiţi de câte ori vouă se rugă! Nu cereă viaţă îndelungată, nu avuţii multe, nu isbânde luminate, ci cum să săvârşască bine! Voi, sfinţi îngeri, auziaţi suspinurile şi plânsurile lui! Voi l-aţi auzit, zic, şi legheoanele voastre cele nevăzute împrejurul lui aţi pus şi dintr'atâte primejdioase răsboae l-aţi scos nevătămat! El a cunoscut ajutorul vostru şi după cum a făgăduit, a făcut. Acum îngreuindu-l anii şi bătrâneţele viind peste dânsul, neputinţele trupeşti adăogându-i-se, în post şi lacrimi ziua cea straşnică aşteptă! Veniţi, ziceă, fiii mei, veniţi şi să vă zic vouă: în calea lui Dumnezeu umblaţi, pe supuşii voştri apăraţi, pe cei slabi ajutaţi! O învăţătură care nu numai cu slove de aur să se scrie prin toate oraşele se cade, ce şi pe lespede a inimii sale fie-care Domn să o tipărească! Vedeţi mărimea inimii acestui Domn! Vedeţi a lui cugete sfinte! Vedeţi a lui cuvioşie creştinească. Deşteptaţi-vă stăpânitorii noroadelor, ascultaţi, îndemnaţi-vă, urmaţi!

Acestea după ce zice, pleacă grumazul său, şi primeşte lovitura morţii! A murit!

Așà de în grabă la acest loc de îngropare sosim! Atâtea laude, slave, măririi între aceasta se încheiară; aici se obârșiră toate lucrurile lui. Acest viteaz nebiruit, acest Domn vestit, acest stăpânitor puternic, au doar țărână va să se facă? Intr'acest mormânt să se închiză toate vredniciile lui? Acest trup, care cu armele fulgerà peste vrăjmași, și ca un trăsnet îi oborà, ce? acum pe năsălie stă făr de mișcare, gătit spre putrejune și mâncarea vermilor? O ceas groaznic! O stâncă primejdioasă de care toți ne lovim, unde nădej-dile noastre cele dulci pentru puterea noastră se sfârâmă și norocirea cade, moarte nemilostivă, care pe toți ne cernești, ne rupi întâi inimile, răpind pe fiii, pe frații, pe părinții noștri, și mai pe urmă și pe noi ne îngropi în pământ! Viață amăgitoare! care ne îndulcești toate simțirile ca mai cu amar să te perdem. Dar încai de ne-ai deșteptà, să cunoaștem că cei ce fac faptele legii trăind și murind în Iisus Christos se învrednicesc nesfârșitei bucurii întru a sa cerească împărăție. Amin.

M. Kogălniceanu despre „Necrolog al lui Ștefan-cel-Mare“, când l-a tipărit întâi la 1840 în Arhiva românească, Tom. I, pag. 34—71.

Noi suntem mai mult decât norociți că putem da cetitorilor noștri o scriere, care afară de numele ce poartă, este în ea însăși un cap d'operă de elocvență și singurul cuvânt din limba noastră, care să poată fi comparat cu compunerile lui Bossuet. Noi suntem datori cu darea la lumină a acestui odor d. C. Hurmuzaki din Bucovina, care cu o râvnă, cu un patriotism vrednic de pilduit, se îndeletnicește cu descoperirea documenturilor ce se ating de patria sa. Așa, afară de acest cuvânt, noi am primit încă de la dumnea-lui lista hârtiilor ce se află în Arhiva Moldovei, dusă în Galiția sub Sobiețki de cătră Mitropolitul Dosofteiu, și care arhivă se află astăzi în Biblioteca prințului Radzivil la Jolchiev. Noi nădăjduim că dumnea-lui nu se va margini în aceste trimiteri, și că va îmbogăți multe din coloanele Arhivei Românești cu producturile descoperirilor dumi-sale, vrednice de toată lauda.

Inainte de a publică acest cuvânt, noi lăsăm pe d-l Hurmuzaki să ne spue însuși cum și unde l-a găsit și ce socotință are despre dânsul.

«Socotința mea este, ne zice d-lui într'o carte din 5 April, că cuvântului acestui Domn se cuvine cu

toată dreptatea onorul publicării, i se cuvine, zic, cea mai mare lăţire, pentru că uneşte toate însuşirile cari se pot cere de la un necrolog. Pe lângă acest merit mai are încă şi meritul naţionalităţii, şi trebuie să fie foaiei d-tale cu atâta mai mult bine venit. Cum că cuvântul acesta nu este product a unui scriitor nou, nu poate tăgădui nime. Dar a crede că se trage tocma din vremea slăvitului Voevod, sau s'ar fi rostit chiar la îngroparea lui, nu mă pot înduplecă nici de cum, mai ales că manuscriptul în care se află cuvântul acesta este scris de o singură mână şi cuprinde şi multe lucruri nouă. (1) Părerea mea se întăreşte şi de paragraful cuvântului ce începe cu «Ştiţi auzitorilor, că de «mai multe ori cei temători de Dumnezeu, ş. c....» pe care îl recomand d-tale, spre deosebită luare aminte, măcar că locul acesta nu este aşà de lămurit în cât să depărteze toată îndoiala.

«Ce se atinge de locul naşterii manuscriptului acestuia, nu este îndoială că se trage din Moldova şi, după cum am aflat, din Mitropolie. Eu însă l-am găsit la d. Cavalerul Costachi Stamatii.»

După aceste ori-ce alte nouă ipotesuri ar fi de prisos; lăşăm cetitorilor noştri facultatea de a preţui după cuviinţă acest monument a elocuenţei, iar filologilor noştri nobila sarcină de a află numele necunoscutului nostru Bossuet.

(1) Adecă: 1) Cuvânt a unui ţaran cătră boeri. 2) Cuvânt pentru răbdare. 3) Corespondenţele între doi străini asupra obiceiurilor româneşti, şi alte documente ce vin până la 1770.

Panegiricul lui Ștefan-cel-Mare.

În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea duhul sfânt al iubirii pentru trecutul mare se coborî asupra unui călugăr, care a fost cel dintâiu cântăreț al lui Ștefan-cel-Mare.

El trăia în Putna chiar, în ctitoria lui Ștefan, care-și dormia somnul cel veșnic între zidurile ei. Aceste ziduri suferiseră multe, din anii îndepărtați când le înălțase spre nestinsă pomenire voința cucernică a biruitorului. Pe vremea lui chiar, frumoasa clădire arsesse odată până la pământ, în 1484, în primăvara anului când Sultanul răpi Moldovei Chilia și Cetatea-Albă, — Ștefan va fi văzut o prevestire în acest pojar nimicitor, care alesese mănăstirea lui printre toate cele-lalte. Ea se înălță însă peste câtă-vă vreme tot așa de falnică, și daniile o împodobiră și o îmbogățiră până la moartea întemeietorului, care se odihni în cuprinsul ei. Peste ce-vă mai mult de un veac, când Moldova eră supusă Turcilor și rău apărată de Domniî cari se strecurau ca niște umbre trecătoare, hoți din Bârgău, în Ardeal — să credem mai curând Unguri decât Români, — se năpustiră asupra Putnei, din care luară tot ce se putea lua și încărcă pe caii ce adusesse cu dânșii : «argintul și sculele mănăstirii toate, carile au fost făcute de cei Domni bătrâni», scrie cu tânguire Domnul de atunci, tot un Ștefan, Tomșa al doilea. Venind cu Cazacii săi sălbateci în ajutorul lui Vasile Lupu, aruncat din Scaun de Logofătul său — fiorosul tânăr Timuș Hmilnițchi, gine-

rele Domnului Moldovei, se întări în Suceava, și ostașii săi nesățioși se repeziră până la Putna, pe care o stricară cu totul, după ce o despoiaseră: Logofătul învingător, Gheorghe-Vodă-Ștefan, începù din nou lucrul bisericei, pe care n'avù însă mulțumirea de a o vedea isprăvită, căci ea se sfinți abia sub Istrate Dabija, în 1661. Când, la sfârșitul acestui veac, se începù pentru zeci de ani lupta cea mare dintre Turci și Leși, aceștia din urmă se așezară în mânăstiri, în care ei vedeau numai cetăți de apărare și stăpânire : un Român trecut, de dorul Domniei, la Poloni, Davidel, porunci din mânăstirea Putnei, care avù să sufere nespus de mult pe urma unor ast-fel de oaspeți necredincioși și lacomi, pentru cari și crucea răsăriteană și mormântul lui Ștefan-cel-Mare erau de o potrivă un lucru de batjocură. Poate atunci se scormoni mormântul lui Ștefan, care fu găsit mai târziu fără nici o podoabă pe fărâmurile oaselor sale : Români și creștini de legea răsăriteană n'ar fi cutezat de sigur să tulbure, fie și pentru a căuta podoabe nouă icoanelor, pacea unui mormânt ca acesta.

Egumeni prea bucuroși de mese mari, ca Misail Chisăliță, cel ce strică la petreceri păharul lăsat de Ștefan-cel-Mare, scăpându-l din degetele sale slăbite de băutură, grăbiră pustiirea minunatului lăcaș de odinioară. Pe la 1750, turnul de la poartă se plecà spre pământ, străbătut de crăpături adânci, zidul de prin prejur nu mai îndepărtà pe nimeni, peste trapezările dărâmate și pimnițele umplute cu țărâna părăsirii creșteau copaci vânjoși ; biserica n'aveà acoperemânt și

răni de moarte îi crestau păreții ; călugării se risipiră mai toți, căutând adăposturi mai sigure.

Atunci norocul aduse pe Scaunul de Mitropolit al Moldovei pe călugărul Iacov din Putna, un om sfânt. El cheltuì pentru înnoirea desăvârșită a Putnei toată agonisita vieții sale, și se făcea ast-fel al treilea ctitor al ei. Când un Domn, care voià să aibă lângă sine pe fratele său ca Mitropolit, îl silì să plece, Iacov se întoarse la Putna, de unde pornise, și fu îngropat, peste mulți ani de zile, aici.

Ajutorul de căpetenie al lui Iacov erà un învățat călugăr, cunoscător și de slavonește, Vartolomeiu Măzăreanu. Ii plăceau de o potrivă cărțile bisericești și povestirea întâmplărilor viforoase ale Domnilor de demult. Mai ales de când Iacov îl trimesese în Rusia ca să aducă de acolo tipărituri pentru mânăstirea amândorora, Vartolomeiu își cheltuia vremea cu tâlmăcirea unor tipărituri ca acestea, cu prescrierea de letopisețe și alcătuirea de condici ale hrisoavelor de danie și întărire, păstrate prin deosebitele mânăstiri. Ast-fel ajunse el să stăpânească pe deplin limba înflorită a laudei sfinților și cunoștința unui timp pe care toate îl amintiau în Putna, cu toate dărâmăturile și înnoirile.

Pe la 1762, Arhimandritul Vartolomeiu ajunse și egumen al Putnei, în locul lui Pahomie. În Rusia el auzise preoți și călugări meșteri în cuvântare lăudând înaintea mulțimilor smerite, în ziua hramului, viața ctitorilor vrednici de pomenire. Ast-fel lăudă și el pe Ștefan-cel-Mare într'o zi de 2 Iulie, între 1762 și începerea

războiului apropiat dintre Ruși, spre care mergea inima lui de călugăr, și Turci, în care vedeà niște păgâni făcători-de-rău.

Cuvântul, de o mare frumusețe, e foarte întins și se împarte în trei părți, care laudă pe rând vitejia, dreptatea și iubirea de Dumnezeu a lui Ștefan, în vorbe ce se înșiră ca o cunună de mărgăritare pentru fruntea străbunului. El zugrăvește pe Sfântul Moldovei, așa cum a fost în adevăr, ca pe un viteaz fără trufie, «cu picioarele de-apururi pe piatra ajutorului de sus», ca pe un întemeietor, căci «însuși și până astăzi țara aceasta cu dreptele lui așezări se ține», ca pe un cins-titor al clerului, care «plecà armele petrahilului». Înfierând mândria zadarnică a neamurilor mari, suciturile de șarpe ale lingușitorilor oploșiți pe lângă Domniile nouă, și alte păcate ale timpului, Vartolomeiu ajunge să se întrebe, cum se vor fi întrebat atâția cari auziau povestirile poporului despre Ștefan, sau rămâneau gânditori asupra slovei letopisețelor: «Oare ne vom mai învrednici și noi a vă aveà», voi, vremi ca acelea?

Lauda lui Ștefan-cel-Mare nu se potrivea cu simțirea sfioasă și cugetarea umilă a unor timpuri îngenu-nunchiate, cari cutezau să nădăjduescă mult mai puțin decât atâta. Ca tot ce nu erà de nevoie în biserică sau pe lângă biserică, ea nu s'a tipărit, și ea se află numai în două manuscrise -- dacă ele nu sunt chiar unul și același, — așa în cât n'a avut nici o răspândire.

N. Iorga, în Istoria lui Ștefan-cel-Mare, 1904.

